

колінами./Чорну хмару сріблять голуби.../Ще от день — і все ми, все докинемо»)
[4, с. 52]

Дослідивши наявність атрибутивних денотатів у поетичному словнику Володимира Сосюри та Максима Рильського, ми знайшли велику кількість прикметників які належать до групи якісного розряду та описують зовнішні характеристики істот, пейзаж у творі, однакова кількість прикметників з розряду відносних. Та все ж найбільше та ширше вдається до введення прикметників у словотворення Максим Рильський. Так як автор поезій вдається до оригінальних засобів вираження думок, в яких змальовується та передається бачення предмету із внутрішньої сторони, описуючи його відчуття, що й потрібно для літератури й мови.

Література

1. Літературознавчий словник- довідник/ Р. Гром'як, Ю. Ковалів [та ін.]. Київ, 1997. 752 с.
2. Вокальчук Г. Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття //Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття) лексикографічний аспект); за ред. А. Грищенка [монографія]. Рівне, 2004. С. 94–524
3. Рильський М. Спокійно творчості тривога: Вибрані поезії. Видання перероблене / Упоряд. М. Рильський, Київ, 2015. 512с.
4. Рильський М. Вибрані твори у двох томах. Том 2. Київ, 2006 594 с.
5. Сосюра В. Вибране. Київ, 1989 95 с.

Вікторія Зарицька

м. Вінниця

(Наук. керівн. – д. філол. наук, проф. Іваницька Н. Л.)

ПРИКМЕТНИК В АТРИБУТИВНОМУ СЛОВОСПОЛУЧЕННІ

Анотація

У статі розглянуті особливості функціонування прикметника в атрибутивному словосполученні

Ключові слова: *денотат, властивість, якісний прикметник, відносний прикметник, семантична поєднувальність, типи атрибутивних словосполучень.*

Аннотация

В статье рассмотрены особенности функционирования имени прилагательного в атрибутивном словосочетании

Ключевые слова: денотат, свойство, качественное прилагательное, относительное прилагательное, семантическое сочетание, типы атрибутивных словосочетаний.

Summary

The features of adjective functioning in attributive phrase are considered in the article

Keywords: *denotation, property, qualitative adjective, relative adjective, semantic compatibility, types of attributive phrases.*

Актуальність теми. Властивості у світі не існують поза межами, не можуть бути відокремлені від них. При цьому прикметник виражає властивість, відокремлення від свого носія, як самостійну семантичну даність. Мовне уявлення властивості і його носія за допомогою різних слів є результатом відокремленої діяльності нашої свідомості. Невіддільність властивості від предмета зумовлює семантику і функціонування прикметника. Отримавши автономний словесний вираз, властивість прагне до возз'єднання зі своїм носієм. Прикметник тяжіє до іменника «включається в сферу позначення предметів або явищ через взаємодію з іменником» [1].

Як показує досвід лінгвістичних досліджень, значення прикметника неможливо описати поза його синтагматики, і перш за все – поза атрибутивними поєднаннями з іменником.

Сама природа званого об'єкта пропонує цілий ряд інваріантів властивих йому властивостей, іменник семантично орієнтований на сполучуваність з прикметниками, ці властивості називними. Так, слово вода, означає - речовина (рідина), здатне поєднуватися з прикметниками, що позначають такі фізичні параметри, як температура, ступінь чистоти, прозорості, жорсткості та інші: *вода-гаряча / холодна / жорстка* і інше.

Прикметник, в свою чергу, має семантичну валентність на поширення ім'ям денотата, відповідного під названу властивість. Таким чином, прикметник та іменик взаємно пророкують один одного. Сполучуваність прикметника визначається насамперед закономірностями, дієвими в навколишньому світі, властивостями предметів і явищ, і вже потім – мовними

правилами і заборонами. «Предметно-логічна сторона сполучуваності слів знаходиться поза законом власне мови, і будь-яке безглузде поєднання здається нам безглуздом саме тому, що воно не відповідає певним предметно-логічним зв'язкам відображуваної в нашому повідомленні дійсності» [2].

Зазвичай прикметник пророкує можливість коло поєднуються з ним. В семантиці атрибута міститься натяк на тип носія. Наскільки ідея самого денотата присутня в значенні прикметника – окреме питання, що потребує спеціального дослідження. Е. Вольф висловила думку, що тлумачення значень прикметників «повинні тим чи іншим чином включати область денотатів, яким може бути приписані відповідні ознаки» [2]. У словниковій практиці при тлумаченнях прикметника денотат зазвичай не фігурує. Винятки стосуються прикметників з вузькою або обмеженою сполучуваністю. Наприклад, двоногий – той що має дві ноги; з двома ногами (зазвичай в якості епітету для позначення людини). З цієї точки зору цікава робота О. Михайлової, де автор досліджує «денотативно-обмежувальні фрагменти тлумачення» (у словниках зазвичай поміщаються в дужках) [3].

Словосполучення прикметник + іменик будуються відповідно до загальних закономірностей семантичної сполучуваності.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема семантичного узгодження слів у словосполученні і реченні привертала увагу лінгвістів протягом декількох десятиліть, починаючи з робіт Л. Щерби, Д. Шмельова, Є. Косеріу, В. Абрамова, Н. Арутюнової, В. Телії та інших.

Виклад основного матеріалу. «Основний закон семантичного поєднання слів зводиться до наступного: щоб два слова склали правильне поєднання, вони повинні мати, крім специфічних, що розрізняють їх сем, одну спільну сему». Це означає, що в складі словосполучення і пропозиції відбувається повторення, подвоєння деяких значень.

Ряд досліджень присвячений характеру співвідношення смислів поєднаних компонентів, а також пов'язаним з цим функціям прикметника в словосполученні. Е. Косеріу розглядає, як відноситься сенс детермінуючого

компонента до детермінованого (чи відповідає він класу, лексемі), і в залежності від цього розрізняє три типи лексичних солідарностей: близькість, селекція, імплікація.

У роботах Є. Вольф йдеться про функції прикметника в поєднанні з іменником на рівні словосполучення, речення і тексту [3]. Е. Вольф виділила дві основні функції прикметника: денотативну і кваліфікативну (оціночну в широкому сенсі). Основні прикметники можуть виконувати і ту, і іншу функцію і виступати в обох структурах: в денотативній, яка позначає положення речей в реальній дійсності, і в кваліфікативній, яка пов'язана з прагматикою мови і висловлює оцінку мовцям позначає денотативної ситуації.

Семантичні зв'язку в атрибутивних слово-поєднаннях, що мають структуру прикметник + іменник, поки ще досліджені недостатньо.

Беручи до уваги такі особливості, як, по-перше, характер семантичного співвідношення прикметника з іменником і, по-друге, функцію прикметника в словосполученні, можна розрізнити три функціонально-сміслових типи атрибутивних словосполучень з якісними прикметниками, що мають дану структуру.

1. Словосполучення з підкреслюючим визначення: білий сніг, дорогоцінні діаманти, мікроскопічні бактерії, солодкий цукор, теплокровні ссавці.

У таких словосполученнях відбувається дублювання загального смислового компонента. Значення прикметника цілком входить у значення іменника, тобто семантика визначення і визначається відносяться один до одного як частина і ціле. Так, теплокровність є неодмінною властивістю ссавців, діаманти мають високу цінність.

2. Словосполучення з гіпонімічним визначенням: квадратна форма, червоний колір, маленький розмір, солодкий смак, юний вік.

Зазвичай в таких словосполученнях іменник, як і прикметник, має значення властивості. Обсяги понять визначень і визначається співвідносяться як вид і рід. Так, в словосполученні червоний колір іменник називає родові поняття кольору, прикметник-видове поняття.

3. Словосполучення з характеризуючим визначенням: гаряча вода, довжина стрічка, червона квітка, несподівана уда-а, солодкі ягоди, талановитий інженер.

Такі словосполучення найбільш характерні для мови. Можливість їх утворення обумовлена онтологічно: прикметник означає одне з тих властивостей, якими може володіти денотат.

Описуючи якісні і відносні прикметники з точки зору граматичних особливостей, М. Панов визначив їх як «два різних прикметники світу» [4].

Значення якісних прикметників, як підкреслюють багато дослідників, є постійним. Так, Е. Земська пише, що якісні прикметники «позначають ознаку цілком визначений, незалежний від того, який предмет вони визначають». Якщо відносні прикметники мають «загальновідносне значення», то якісним притаманне «спеціалізоване значення». Для більшості якісних прикметників значення залишається незмінним у поєднанні з іменниками одного таксономічного (семантичного) класу.

Сполучувальні особливості якісних і відносних прикметників мають абсолютно різну природу. Для того щоб описати сполучуваність якісного прикметника, потрібно відповісти на запитання: яким предметами в навколишньому світі (або може бути приписано) притаманна дана властивість? А для того щоб описати поєднаність відносного прикметника, потрібно відповісти на інше питання: з якими предметами в навколишній дійсності (або в нашому уявленні) може бути пов'язаний той предмет, ім'я якого є мотивуючим для даного відносного прикметника?

Дана відмінність видається досить суттєво. Приймаючи це до уваги, можна припустити, що сполучуваність відносного прикметника має бути якщо не ширше в кількісному вираженні, то різноманітніше в плані семантики можливих визначаються іменниками.

Словосполучення прикметник + іменник можна розглядати як позначення певної ситуації. Слово-поєднання є однією з синтаксичних одиниць, за

допомогою яких, поряд з пропозицією, ситуація (пропозиція) може бути відображена на поверхнево-синтаксичному рівні.

Ситуація може бути як елементарною, так і більш складною [4].

Серед ситуацій, що позначаються словосполучення відносний прикметник + іменник, можна виділити ситуації двох типів: онтологічні та логічні.

Під онтологічними ситуаціями розуміють такі, в яких виражаються різноманітні зв'язки і відносини між предметами і проявами дійсності. Такі словосполучення отримали докладний опис в цілому ряді досліджень.

Логічними можна назвати такі ситуації, в яких позначаються певні відносини між значеннями компонентів словосполучення, точніше кажучи – між обсягами понять (екстенціоналами) мотивуючої основи прикметника і іменника. Залежно від типу відносини виділяють три типи словосполучень.

- Словосполучення з відносинами включення (апельсинове/ яблуневе / пальмове дерево; хлібні / булочні вироби). Поєднання з такими відносинами компонентів найбільш часті.
- Словосполучення з відносинами перетину (свічка / кубок; трофейна зброя / знамена / фільм / ведмежа шкура).
- Словосполучення з відносинами рівнозначності(книжковий том, де том має значення «книга»).

Висновки. Таким чином, якісні і відносні прикметники виявляють суттєві відмінності як у плані закономірностей поєднаності з іменниками, так і в плані семантичних відносин між компонентами атрибутивного словосполучення.

Література

1. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови [Текст]. Київ, 2004. 400 с.
2. Дудик П. Синтаксис української мови: підручник. Київ, 2010. 384 с.
3. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк; 2012. Т 1. 402 с; Т 2. 350 с; Т 3. 370 с; Т 4. 388 с
4. Лінгводидактична зорієнтованість сучасних теорій категорійного синтаксису української мови / Н. Іваницька. Вінниця, 2012. 250 с.